

EKONOMICKÉ MYŠLENÍ JANA KALVÍNA O VLASTNICTVÍ A SOLIDARITĚ VE SPOLEČENSTVÍ

Tomáš Evan

ECONOMIC THOUGHTS OF JOHN CALVIN ABOUT PROPERTY AND SOLIDARITY IN SOCIETY Calvin's views of human economic activities are interpreted here in five sections. The fact that Calvin takes wealth and the whole institution of private property as God's gift and therefore for granted, is discussed in the first section. Calvin's view on the difference between physical and spiritual richness and the superiority of the latter is described in the second part. The order in the society is derived by John Calvin from the existence of property and it can be broken in two ways: either (a) by the rich and powerful who oppress the poor or (b) by the poor trying to rebel against the rich. To prevent it Calvin suggests the promotion of free and fair contracts among people. In the last section, Calvin's view of the ideal attitude of both rich and poor is presented. Solidarity and justice in the community is the way to a prosperous Christian society.

1. Bohatství člověka jako Boží záměr a dar

Motto: „V samotném řádu stvoření je viditelná Boží otcovská péče, protože naplnil svět všemi potřebnými věcmi a dokonce obrovským nadbytkem bohatství ještě předtím, než stvořil člověka. Takže člověk byl bohatý, předtím než se narodil.“¹

Jan Kalvín

Kalvín věří, že Bůh chce, aby lidé žili v dostatku. Dokonce aby měli více, než potřebují. Tak byla země stvořena – jako prostředí naplněné bohatstvím, které má člověk využívat ke svému prospěchu. Jde o Boží dar, který má člověk dobře spravovat, aby „všechno, včetně člověka, odráželo Boží slávu jako zrcadlo“.² Tento dar má nejen vyvolávat vděčnost vůči Bohu, ale různost obdarování má zároveň umožňovat harmonické mezilidské vztahy plynoucí ze vzájemné komunikace a pomoci. Zaujmout zřetelně kladný vztah k bohatství a majetku³ umožňuje Kalvínovi do značné míry situace

¹ Calvin, J., *Commentary upon the Book of Genesis* (1:26), Grand Rapids 1948, s. 95.

² Schulze, L., *Calvin and „Social Ethics“*, Pretoria 1985, s. 25.

³ Pro potřeby tohoto textu se pojmy jako majetek, bohatství, blahobyt a jmění považují za synonyma, neboť biblické texty a k nim příslušné komentáře je také takto chápou. Slovo

„reformátora druhé generace“, neboť reformace jako celek značně přispěla k novému pochopení úlohy instituce vlastnictví ve společnosti. Bylo však obtížné osvobodit se od některých starších filosofických a teologických tradic, pokládajících vlastnictví a majetek za instituce podezřelé, ne-li zavrženíhodné.

Na křesťanské půdě existuje velice dlouhá tradice odmítání instituce vlastnictví, která se snaží v tomto duchu interpretovat Písmo. Proti tomu však stojí například velké množství veršů, kde Bůh dává svým vyvoleným zemi do vlastnictví: „A tobě i tvému potomstvu dávám do věčného vlastnictví zemi, v níž jsi hostem, tu celou zemi kenaanskou...“⁴ Další skupinou biblických textů, kde je pojem soukromého vlastnictví brán jako něco nezpochybnitelného, jsou verše zavádějící zákonné normy: „Toto praví Panovník Hospodin: „Jestliže dá kníže dar některému ze svých synů, bude to jeho synům náležet jako dědičný podíl. Bude to tedy jejich trvalé vlastnictví.“⁵

L. Schulze ve svém díle o Kalvínově etice ukazuje, že původcem odmítání majetku jako něčeho ďábelského je helénská tradice vycházející z mýtu úplné rovnosti všech na počátku věků, která měla velký vliv na filosofii antického Řecka. Motivy rovnosti, kdy má každý mít právě tolik, kolik potřebuje, najdeme jak v dílech dramatika Aristofana, tak spolu s motivem všeobecného bratrství u filosofické školy stoiků.⁶ V křesťanské tradici byl tento antický mýtus naroubován na pád člověka, čímž vznikl výklad o vlastnictví a chtivosti jako původci prvotního hříchu. V části příběhu prvních lidí, jak je popisován v třetí kapitole knihy Genesis, je patrná jiná příčina: „Had ženu ujišťoval: ‚Nikoli, nepropadnete smrti. Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.‘ Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl.“⁷ Je vidět, že příčina prvního hříchu člověka byla jiná než materiální. Z kontextu je zřejmé, že šlo o pýchu člověka a jeho neposlušnost, jeho touhu rovnat se Bohu, co způsobilo jeho pád. Vznik výkladu pádu člověka jako důsledku chtivosti vlastnit proto musí být připisán na vrub helénské tradice s jejími utopickými spekulacemi

vlastnictví se vyskytuje v ekumenickém překladu Bible z roku 1985 pouze ve Starém zákoně (366krát), a ve velké většině je lze též považovat za synonymum k předcházejícím pojmům.

⁴ Gn 17,8 .

⁵ Ez 46,16.

⁶ Schulze, L., *Calvin and „Social Ethics“*, Pretoria 1985, s. 20.

⁷ Genesis 3,4–6.

a mýty, a momentálním potřebám vykladačů Písma. Tato tradice však byla v církvi velmi vitální po mnoho staletí. Přestože nikdy nedosáhla ve svém odmítání soukromého vlastnictví a snaze po jeho zrušení v církvi převahu, čas od času se objevuje ve stále nových modifikacích.

Za zmínku stojí alespoň dva její zástupci ze čtvrtého století, se kterými Kalvín polemizoval. Jan Chrysostom (354–407) byl pro zrušení soukromého vlastnictví, neboť vyzpovoval, že při užívání volných statků nevznikají žádné rozbroje a nesváry, zatímco když si „přivlastňujeme věci a užíváme tato chladná slova ‚moje a tvoje‘“, tak „se začínají objevovat sváry, jako kdyby příroda sama byla rozhořčena“.⁸ Ambrož, biskup Milánský (339–397), to cítí podobně: „Příroda proto vytvořila společné právo pro všechny, ale chtivost z něj udělala právo pro vyvolené.“⁹

Ještě reformátor Ulrich Zwingli (1484–1531), často prohlašoval, že „vlastnictví je vlastně krádež: Přivlastnili jsme si něco, co je ve skutečnosti Boží“,¹⁰ a hledal „střední cestu mezi křesťanskou láskou a regulací vlastnictví“.¹¹ Luther sám s pojetím instituce soukromého vlastnictví zápasil a nakonec odkázal všechny otázky spojené s vlastnictvím do rukou světských právníků. Kalvín naproti tomu nevidí ve vlastnictví žádný problém. Domnívá se, že „blahobyť, neboť jde o Boží dar, by neměl být zavrhován jako takový“¹² a bere ho jako samozřejmost související s řádem tohoto světa.

2. Duchovní a materiální bohatství

V lidském úsilí má mít naprostou převahu usilování o duchovní a nikoliv světské statky. Z tohoto křesťanského pohledu je nutné se podle reformátora dívat na veškerý materiální svět včetně dostatku, popřípadě nedostatku soukromého majetku: „Bůh nás vede k tomu, abychom nedbali světa, protože víme, že všechny věci, které jsme dříve velmi obdivovali, jsou buď ničím, a nebo věcmi velmi nevýznamnými.“¹³ S tímto základním postojem

⁸ Schulze, L., *Calvin and „Social Ethics“*, Pretoria 1985, s. 18.

⁹ Tamtéž, s. 19.

¹⁰ Vychází ze svrchovanosti Boží, avšak nebere v úvahu, že Adamovi byla země dána do správcovství. Citováno z: Schulze, L., *Calvin and „Social Ethics“*, Pretoria 1985, s. 18.

¹¹ Tamtéž, s. 21.

¹² Schulze, L., *Calvin and „Social Ethics“*, Pretoria 1985, s. 17.

¹³ Calvin, J., *Commentaries on the epistle of James (1:10)*, Edinburgh 1855, s. 286.

jsou rozdíly mezi chudými a bohatými setřeny, jak to Kalvín podává v komentáři k Jakubově epístole:

„Jakub stejným způsobem vyzývá chudé, aby toto oslavovali – že byli přijati Bohem jako jeho děti; a stejně tak bohaté, protože byli přivedeni do stejného postavení a marnost tohoto světa se jim stala zjevnou. Takže chudým ukládá, aby byly spokojeni se svým skromným a nízkým postavením; zatímco zakazuje bohatým, aby byli pyšnými.“¹⁴

Chudí i bohatí jsou zváni k evangeliu,¹⁵ protože všichni lidé jsou hříšní a v potřebě duchovního života jsou si obě skupiny rovny. Jan Kalvín souhlasí s tím, že: „Potřebný ze země nevymizí“.¹⁶ Chudoba je věcí trvalou a neodstranitelnou. Protože Božím záměrem bylo bohatství a hojnost, jde o následek pádu člověka a jeho hříchu. Kalvín se tomuto tématu věnuje v komentáři k páté knize Mojžíšově (15,11):

„Jejich názor¹⁷ dospívá o mnoho dál. Předpokládají, že mezi nimi budou stále chudí lidé, protože nedodržují zákon. Země by tak byla neplodná na základě jejich nepravosti. Připouštím, že je to pravda; ale zde Bůh to, že mezi nimi budou žebráci, nepřičítá jejich hříchům, ale pouze jim připomíná, že nikdy nebude chybět důvod pro jejich štedrost, protože On prověří to, co je v jejich srdcích, tím že před ně postaví chudé“.¹⁸

Po pádu člověka jsou podle Kalvína v lidské přirozenosti v souvislosti s nerovným rozdělením majetku zakotveny dva hříchy:

1. Chudým člověkem se snáze opovrhne a jsou okleštována jeho práva.
2. Bohatý člověk má sklony k pýše a usurpování moci.

Kristus mluví o tom, že: „Kdo se povyšuje, bude ponížěn, a kdo se ponižuje, bude povýšen.“¹⁹ Trest za pýchu existuje (důraz Kalvínových

¹⁴ Tamtéž, s. 285.

¹⁵ Rozlišení mezi chudými a bohatými není ostré, rozhodně v Kalvínově pojetí není míněno jako rozdělení tříd. Bohatými lidmi jsou z kontextu míněni ti, kteří mají živnost či zajištěný příjem a netrpí nedostatkem základních potřeb, popř. mají „něco navíc“, co není k životu nezbytné. Chudí něco, nebo všechno z toho postrádají.

¹⁶ Dt 15,11.

¹⁷ Angličtí překladatelé citují poznámku Jana Kalvína: „Vím, že mne nebudeš poslouchat s čistým srdcem a proto moje požehnání pro tebe bude menší a mezi tebou budou chudí“.

Calvin, J., *Commentaries on the four last books of Moses*, Edinburgh 1854.

¹⁸ Tamtéž, s. 158.

komentářů je v tomto bodě velmi silný) a je jím opovrzení a nepřijetí. Pokud nebude pyšný člověk odsouzen již tady na zemi, zcela jistě se tak stane po smrti.

Ve Starém zákoně lze také najít přísloví aplikovatelné na lidské užívání práva: „Majetek bohatého je jeho pevnou tvrzí, chudoba nuzných je jejich zkázou.“²⁰ Či lakoničtěji: „Boháč panuje nad chudáky, dlužník se stává otrokem věřitele.“²¹ Kalvín při komentování těchto veršů popsal desítky stran. Příkladem za všechny může být komentář k páté knize Mojžíšově (10,17n):

„odpuzející a bídný stav těchto (lidí, pozn. T.E.), se kterými máme co do činění, je důvodem, proč jim ubližujeme svévolněji, neboť se zdají být tak jako tak ztraceni. Ale Bůh prohlašuje, že jejich nešťastný osud není překážkou toho, aby jim pomohl. ... Bůh dává najevo, že se liší od těch, kteří se dávají unášet vnějším zdáním, kteří mají bohaté v úctě a chudé v opovržení; kteří si oblíbili krásné a výmluvné a pohrdají ošklivými.“²²

Kalvínova slova o chudých jsou slova proti přirozené snaze člověka zvýhodňovat bohaté. To mohou dělat i chudí sami sobě: „Chudého nemá rád ani jeho druh, kdežto mnoho je těch, kdo milují bohatého.“²³ Podle Kalvína chudobnými nemá být opovrhováno. Na druhou stranu je ale zřejmé, že chudoba sama o sobě nenese žádnou zásluhu. Chudý člověk jako takový není nikterak duchovněji, ani Kristu blíže: „Mnozí jsou stíženi problémy, ale přesto neupustili od svých skrytých vášní, kterými jsou pýcha a vztek. Kristus prohlašuje požehnanými ty, kteří jsou pokořeni a zdoláni vlastní bídou, kteří leží Bohu u nohou...“²⁴ Tím se Kalvín velmi liší od středověkého vnímání, v němž ti, kdo se odrekli vlastnění, především mniši z žebravých řádů, požívali aureolu duchovnějších lidí.

Zajímavá je Kalvínova kritika určená bohatým, vycházející z interpretace některých biblických textů. Nespravedlnost vyplývající z lidské přirozenosti vede k tomu, že člověk má sklon k usurpování moci a ohýbání práva. Už toužit po moci je však hříšné a bohatý člověk na rozdíl od chudého má

¹⁹ Mt 23,12.

²⁰ Př 10,15.

²¹ Př 22,7.

²² Calvin, J., *Commentaries on the four last books of Moses*, Edinburgh 1854, ss. 118–119.

²³ Př 14,20.

²⁴ Schulze, L., *Calvin and „Social Ethics“*, Pretoria 1985, s. 42.

navíc prostředky, jak hřích uskutečnit. To podle Kalvína vede k tomu, že Bůh se sám prohlašuje za ochránce některých sociálních skupin (vdovy, sirotci, cizinci) a dokonce kvůli nim relativizuje platnost vlastnického práva.²⁵

3. Vlastnictví mezi osobní svobodou a odpovědností

Peníze a majetek pokládá Jan Kalvín za dar. Jedním dechem je však třeba dodat, že pro konkrétního člověka jde vždy o test odpovědnosti v nakládání s tímto svěřeným darem. Množství majetku, který člověk dostává, má na jedné straně Kalvín za výraz „nápřirozené přízně, úplně nezasloužené“,²⁶ na druhé straně však o něm zjišťujeme, že „aktivně bojoval za spravedlivé platy pro duchovenstvo, sebe a ostatní pracovníky“.²⁷ Nejde tedy o nesmiřitelné protiklady, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Ve vztahu ke konečnému vlastníku, Stvořiteli světa, jsme ve vztahu nezměřitelných dlužníků. Luther, Kalvín i jiní reformátoři to vyjadřovali větou: nepatříme sami sobě, jsme Boží. Tedy vlastnictvím vševědoucího a všemocného Boha. Máme žít pro něj, a ptát se po Jeho vůli. Zde na zemi musíme dodržovat zákony, které nám Bůh dal, a snažit se nakládat s majetkem podle toho, jak jsme nahlédli do jeho plánů s námi, dbající přitom svého svědomí. „Kalvín věřil, že jej (majetek, pozn. T. E.) můžeme využívat v křesťanské svobodě s čistým svědomím pro nezbytné věci i pro potěšení, když se vyvarujeme přemíry jak asketismu, tak nestřídmosti (self-indulgence, pozn. T. E.).“²⁸ Křesťan se podle něj nesmí oddávat přílišnému pohodlí, sebelásce, ale má využívat Boží dary tak, jak to Bůh zamýšlel. „Kalvín věřil, že Bůh měl na mysli, aby nám jídlo a víno poskytlo ‚potěšení a dobrou mysl‘ stejně jako výživu a oblečení, aby poskytlo vzhled stejně jako slušné vystupování. (Inst. III, x, 2–3)“.²⁹ Nezastupitelnou součástí správného nakládání s majetkem je střídmost a rozumová úvaha, ale stejně tak štědrost ve vztahu k potřebným, jak napovídá Kalvínův komentář k Matoušovi (5,42): „Zaprvé je jisté, že Kristův záměr byl, aby byli jeho učedníci štědrí, ne rozhazovační. Existuje hloupá marnotratnost, která bez-

²⁵ viz Dt 24,6.10–13.17n; Ex 22,21–25n; Lv 19,33n.

²⁶ Stone, R. H., *The Reformed Economic Ethics of John Calvin*, In: Stivers, R. H., Lewis, H., *Reformed Faith and Economics*, New York, 1989, s. 42.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Douglass, J.D., *Calvin's Relation to Social and Economic Change*, In: Gamble, R. C., *Calvin's Thought on Economic and Social Issues and the Relationship of Church and State*, New York and London 1992, s. 129.

²⁹ Tamtéž.

starostně vylévá Pánovy dary, ale my vidíme, jak nám jinde Duch dává pravidla, jak dary dávat.“³⁰ Pokud dodržuje tato pravidla, pak křesťan může očekávat nejen další Boží požehnání, ale přiblíží se Kristu, který je jeho vzorem.

Zároveň se nakládání s Božími dary má dít ve svobodě. Jedině tak se pozná, kdo je skutečně střídmý, rozumný a zejména štědrý, protože: „správná motivace je něčím, co si uložíme... co je na nás samých, na naší svobodné vůli, spíše než když jsme ‚donuceni zvenčí konat‘ prostřednictvím ‚povinného souhlasu‘.“³¹ Vnější zásah, vynucování ekonomické spravedlnosti prostřednictvím civilní autority popírá původní záměr.³² Reformátor jednoznačně souhlasí s tím, že základem ekonomické aktivity je svobodné nakládání se soukromým vlastnictvím. Není však naivní a o lidském chování v ekonomické sféře si nedělá iluze. O tom svědčí jeho komentář ke vztahu Jákoba a Lábara (Genesis 29,14), ve kterém vyzývá k uzavírání smluv:

„lidé se zřídka mýlí ve všeobecných principech, takže na jednu stranu uznávají, že každý člověk by měl dostat, co mu patří; ale v okamžiku, kdy se to začne týkat jejich vlastních zájmů, oslepí je zvrácená sebeláska ... proto, za účelem uchování svornosti jsou nezbytné solidní smlouvy, které mohou předejít nespravedlnosti z jedné či druhé strany.“³³

Dobrovolně uzavřená smlouva pak má zajistit spravedlivé rozdělení Božích darů. Kdokoliv smlouvu porušuje, nebo se snaží získávat na druhém cokoliv podvodem, či v jeho nouzi, je zloděj, prohlašuje Kalvín v komentáři k osmému přikázání.³⁴ „Nejsou zloději jen ti, kdo tajně kradou majetek druhých, ale také ti, kdo hledají zisk ve ztrátě druhého, hromadí bohatství nezákonnými postupy a jsou více oddáni své soukromé výhodě než spravedlnosti“.³⁵ „Není rozdílu mezi mužem, který okrade bližního silou nebo lstí“.³⁶

³⁰ Schulze, L., *Calvin and „Social Ethics“*, Pretoria 1985, s. 42.

³¹ Komentář Jana Kalvína k Druhé knize Korintským, kapitola devátá verš sedmý.

³² Little, D., *Economic Justice and the Grounds for a Theory of Progressive Taxation in Calvin's Thought*, In: Stivers, R. H., Lewis, H., *Reformed Faith and Economics*, New York, 1989, s. 69.

³³ Reid, W. S., *John Calvin, Early Critic of Capitalism (1): An Alternative Interpretation*, In: Gamble, R. C., *Calvin's Thought on Economic and Social Issues and the Relationship of Church and State*, New York and London 1992, s. 163.

³⁴ Nepokradeš.

³⁵ Anglické slovo equity má (podobně jako původní slovo francouzské) mnoho významů. Kromě spravedlnosti jde o slušnost, poctivost, právo slušnosti či spravedlivý požadavek, aj.

³⁶ Calvin, J., *Commentaries on the four last books of Moses* (Ex 20,15; 5,19), Edinburgh 1854, ss. 110–111.

Kalvín zastává vztah k Bohu, se kterým není možné smlouvat ani vyjednávat, ale kterého je nutno poslouchat, pracovat a chovat se ve shodě s jeho vůlí a děkovat za všechny dary, které poskytuje. Naproti tomu smlouva a vyjednávání je vlastní lidem, má být využívána a nikoliv omezována, neboť umožňuje lidem konat ve shodě s jím více či méně zjevenou Boží vůlí pro ně samé. S větším majetkem má člověk i větší svobodu v rámci tohoto světa, a tím i zodpovědnost za situaci druhých. To Kalvín popisuje prostřednictvím svých dvou zákonů spravedlnosti³⁷ mezi lidmi: „Toto je první zákon spravedlnosti, že nikdo nesmí využívat to, co patří jinému, ale pouze to, co může skutečně nazvat vlastním. Druhý je, že nikdo nepohlí jako nějaká bezdná propast to, co mu patří, ale bude prospěšný svým bližním, a že jim má odlehčit v jejich nouzi prostřednictvím svého nadbytku.“³⁸

4. Příslib vlastnictví jako motivace k práci³⁹

Po vyhnutí z ráje je práce pro člověka trestem a povinností: „Kdo nechce pracovat, ať nejí“⁴⁰ je však zároveň i důvodem hrdosti jako u apoštola Pavla: „Sami víte, že tyto mé ruce vydělávaly na všechno, co jsem potřeboval já i moji společníci“⁴¹. Je to také jediný důvod jeho pozemského zůstávání: „Mám-li žít v tomto těle, získám tím možnost další práce“⁴². Za naprostou samozřejmost považuje nutnost pracovat také Jan Kalvín: „Není vůlí Pána, abychom stáli jako kusy dřeva, nebo abychom měli ruce založené a nic nedělali; nýbrž máme využívat všechen náš talent a výhody, které nám propůjčil. Je sice pravda, že největší část naší práce pochází z božího prokletí; avšak i když by si lidé stále udrželi nedotčenost svého prvotního stavu, Bůh by nás musel zaměstnat, stejně jako vidíme, jak byl Adam postaven do zahrady v Edenu, aby ji ošetřoval“⁴³. Pro Kalvína je spojení mezi prací a vlastnictvím zřejmé. To první je podstatou a legitimizuje to

³⁷ Law of equity, Little, D., *Economic Justice and the Grounds for a Theory of Progressive Taxation in Calvin's Thought*.

³⁸ Calvin, J., *Commentary on the second epistle to the Thessalonians* (3,12), Edinburgh 1851, s. 358.

³⁹ Evan, T., *Proč křesťan nemůže být socialistou?*, *Laissez-Faire* 2/2000, s. 1.

⁴⁰ 2Tes 3,10.

⁴¹ Sk 20,34.

⁴² Fp 1,22.

⁴³ Calvin, J., *Commentary upon the Book of Psalms*, (127,1), Grand Rapids 1949, ss. 104, 105.

druhé. Práce znamená píli, vytrvalost, zásadovost, svědomitost a další vlastnosti, které se líbí Bohu. Zdá se, že Kalvínův jasný příklon k soukromému vlastnictví je podmíněn právě tím, že rozšiřování vlastnictví je zejména založeno na práci, jak ukazuje v komentáři k druhé knize Mojžíšově (12,17): „Pro zachování lidské společnosti je nezbytné, aby každý měl to, co je jeho vlastní; někteří by měli získat majetek obchodem, jiní skrze dědičné právo, další na základě obdarování. Každý by měl zvyšovat svůj podíl v poměru k vlastní pili, nebo tělesné síle či jiné kvalifikaci. Zkrátka politická vláda potřebuje, aby se každý mohl těšit z toho, co mu patří“⁴⁴.

Stejně jako vidí Kalvín jasný vztah mezi prací a bohatstvím, tak považuje za zřejmé, že člověk, který nepracuje, žije v bídě a nedostává se mu ani základních věcí: „Kromě toho víme, že člověk byl stvořen za tím účelem, aby něco dělal. To nám dosvědčuje nejen Písmo, ale i sama příroda to učila pohany. Proto je rozumné, že těm, kdo si přejí býti osvobozeni od tohoto přirozeného zákona, má být zároveň odepráno jídlo, odměna za práci“⁴⁵. Kritizuje nejen nečinnost, ale i předstírání a nedostatečnou práci, když prohlašuje, že „zanedbávat své povinnosti vůči zaměstnavateli je forma krádeže“⁴⁶. Zároveň nedá na zdání a kárá ty, kterých se obyčejně nařčení z nečinnosti netýká: „On (apoštol Pavel, pozn. T. E.) se z dobrého důvodu bouří proti této nepatřičnosti, totiž, že zatímco senátoři jsou pracovití, dělník nebo člověk nízkého postavení žije nejenom v zahálce, ale rád by měl svou netečnost za vstupenku ke svatosti“⁴⁷. Pokud má přesto takovýto člověk dostatek, nic to nemění na tom, že žije nesvatý život. „Spadeno“ měl reformátor zejména na klérus katolické církve: „Proto Pavel vytýká těmto líným příživníkům, kteří žijí z dřiny druhých, zatímco lidské rase nepřispívají dohromady žádnou pomocí. Tohoto druhu jsou naši mniši a kněží, kteří jsou velice hýčkáni, ačkoliv nic nedělají...“⁴⁸

⁴⁴ Little, D., *Economic Justice and the Grounds for a Theory of Progressive Taxation in Calvin's Thought*, In: Stivers, R. H., Lewis, H., *Reformed Faith and Economics*, New York, 1989, s. 76.

⁴⁵ Calvin, J., *Commentary on the second epistle to the Thessalonians* (3,10), Edinburgh 1851, s. 355.

⁴⁶ Douglass, J.D., *Calvin's Relation to Social and Economic Change*, In: Gamble, R. C., *Calvin's Thought on Economic and Social Issues and the Relationship of Church and State*, New York and London 1992, s. 128.

⁴⁷ Calvin, J., *Commentary on the second epistle to the Thessalonians* (3,11), Edinburgh 1851, s. 356.

⁴⁸ Tamtéž, s. 355.

Zároveň striktně odmítá, že by člověk mohl být spasen prostřednictvím práce (tzv. spasení ze skutků). Tato možnost je pro Kalvína zcela nemyslitelná: „Papeženci zneužívají toto místo (Sk 10,4, pozn. T.E.) dvěma způsoby... jako kdyby člověk získal víru skrze svoji vlastní pracovitost a sílu, a předešel milosti Boží hodnotou své práce. Za druhé všeobecně vyvozují, že dobrá práce je druhem zásluhy, takže milost Boží je zvětšena v každém člověku podle toho, jak si ji zaslouží“.⁴⁹

5. Vzájemná služba ve společenství

Kalvín má za to, že ve společenství se díky přirozenému rozvrstvení sociálních skupin mohou rozvíjet jinak neuskutečnitelné city a postoje. Chudí zažívají pocit pokory, vlastní nedostatečnosti a vděčnosti, která je tolik potřebná ve vztahu k Bohu. Mají se modlit za ty, kteří je obdarovali a činit si dobře navzájem. Chudí mají zároveň poslání – znázorňují Krista, průběžně zkoušejí vděčnost bohatých.⁵⁰ Ještě větší je možnost, kterou získávají lidé bohatí či žijící v momentálním dostatku. Je to možnost praktické lásky a milosrdenství, která je u Boha ceněna velmi vysoko.⁵¹ Bohatí mají dávat s vědomím, že jsou ve skutečnosti chudí před Kristem, od něhož mají všechno. Ať neposkytují „svou štedrost nahodile, ale s rozumností a ohleduplností vyhovují potřebám nuzných“.⁵² Mají být vytrvalí, uvážliví s ohledem na prostředky, ale co nejštedřejší. Bohatí plní tu funkci, že motivují chudé, svými dary je povzbuzují a dávají jim naději.

Množství pasáží, ve kterých se tématu solidarity s potřebnými dotýká Bible samotná, aby přesvědčila „tvrdá srdce“, stejně jako rozsah a hloubka Kalvínových biblických komentářů, verva, se kterou se do tématu pouští, to vše dává tušit, že dobrovolné dárcovství v tom nejširším slova smyslu bylo hlavní, pokud ne jedinou zbraní proti chudobě. Přestože se Kalvín snažil do určité míry institucionalizovat rozličnou pomoc chudým s využitím prostředků města, důraz, který v tehdejší Ženevě kladl na soukromé zdroje, byl rozhodující.

Jeho pojetí je jiné než například u Martina Luthera. Pro Luthera bylo vlastnictví spojeno s jednotlivcem, Kalvín je spojuje se společenstvím.

⁴⁹ Calvin, J., *Commentary upon the Acts of the Apostles* (10,4), Grand Rapids 1949, s. 411.

⁵⁰ Schulze, L., *Calvin and „Social Ethics“*, Pretoria 1985, s. 42.

⁵¹ „Milosrdenství chci a ne obět“ (Mt 9,12).

⁵² Calvin, J., *Commentary upon the book of Psalms* (112,9), Edinburgh 1851, s. 355.

Soukromé vlastnictví je nezpochybnitelné, ale jednotlivce ho dostává, aby ho dával. Chudí jsou společní chudí, o které je potřeba se starat. Kalvínovo učení i praxi, jednou rukou pohánějící do práce a druhou napomínající k dávání, můžeme srovnat s curyšskými reformátory Zwinglim, který veškerou žebrotu přísně zakázal a město uzavřel cizím (cestující museli město druhý den opustit), nebo s Bullingerem, který „lamentoval nad armádou žebráků, které produkovala klášterní charita“⁵³ a jehož řešením bylo klášter zrušit a peníze rozdat potřebným. Kalvínova Ženeva naproti tomu navzdory obrovskému přílivu uprchlíků relativně rostla a bohatla.

Naše zkoumání je možné shrnout jednou větou. Jestliže práce na nezpochybnitelném soukromém vlastnictví na místě, do kterého člověka Bůh postavil, může spolu s Boží přízní přinášet prosperitu, k tomu, aby se z lidí vytvořilo společenství, je nutné dodržování zákona spravedlnosti spolu s dobrovolnou solidaritou.⁵⁴

⁵³ Tawney, R.H., *Religion and the Rise of Capitalism*, London 1936, s. 114.

⁵⁴ Přívlastek dobrovolná dodáváme ke slovu solidarita vzhledem k jeho zdeformovanému užívání v českém jazyce v nedávné době. K tématu více Evan, T., „Mýtus prochází lidskou společností“, LN 18. března 1997.